

Ziņu izdevums skolotāju atbalstam
pilnveidotā mācību satura un pieejas īstenošanai

Decembris 2019
Nr. 9

Kur ir vērtības mācību saturā?

Tās ir visur – tās caurauž mācību saturu, dod jēgu un motivē mācībām. Zane Oliņa. – **5.lpp.**

Uzmanību, gliemeži!

Par vērtībām un tikumiem Rīgas pirmsskolā "Viršu dārzs" stāsta vadītāja Dina Gaide. – **23.lpp.**

Būt laipnam kļūst dabiski

Par piecām vērtībām Līvānu 1. vidusskolā un mācīšanos saskatīt labo un vērtīgo. – **20.lpp.**

Saturs

Vērtības darbos un vārdos	3
Vērtības, ieradumi un tikumi mācību saturā	4
Kur ir vērtības mācību saturā? Zane Oliņa	5
Ikviens cilvēks rīcībā skolā pauž vērtības Solvita Lazdiņa	9
Vērtības skolā neienāk ar rīkojumu, līdz tām ir jāizaug Intervija ar Nilu Hoksu	11
Par tikumiskās audzināšanas jēdzienu izpratni Manuels Fernandezs	16
Būt laipnam un pieklājīgam kļūst dabiski Līvānu 1. vidusskolas pieredze	20
No gliemežiem pie vērtībām! Rīgas PII "Viršu dārzs" pieredze	23
"Mana Latvija" – pazīt, mīlēt, rūpēties Diskusija par valsti kā vērtību un piederības izjūtas veidošanu	27
Labai lasītprasmei – visu iesaistīto pušu saskanīgu kopdarbu! Par <i>OECD</i> pētījumu. Intervija ar Sanitu Lazdiņu	31
Ko mēra <i>OECD</i> starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā <i>PISA</i>? Pāvels Pestovs	34
Tikumi mājā mūsu sirdīs Stāsta Rīgas Valda Zāliša sākumskolas skolēni	35
Aktualitātes	37

Redaktore: Inese Leitāne

Redkolēģija: Zane Oliņa, Alnis Auziņš, Katrīna Duka-Gulbe, Mihails Basmanovs, Jolanta Klišāne

Korektūra: Alnis Auziņš

Maketētāja: Gita Dimdiņa

Vāka foto: Lauma Kalniņa, *Skola2030*

Saziņai: info@skola2030.lv, tālr. 66051908

www.skola2030.lv

© Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā.

Domāt.Darīt.Zināt. materiālus drīkst izmantot informatīviem, izglītības un pētniecības mērķiem, obligāti norādot avotu. Ja vēlaties izmantot materiālus citiem nolūkiem, rakstiet uz e-pasta adresi info@skola2030.lv .

Vērtības darbos un vārdos

Cienijamo lasītāj!

Šis izdevums ir par vērtībām. Ja es teiktu, ka šim izdevumam ir vērtība – jūs, visticamāk, gribētu vispirms to vismaz pāršķirstīt, lai pārlicinātos, vai tajā ir kas vajadzīgs, noderīgs vai vismaz iedvesmojošs. Vērtību vārdi var būt uzrakstīti, bet pirms esam pieredzējuši to izpausmi, tie ir un paliek tikai vārdi. Tomēr, iemācoties vērtības un vērtīgo nosaukt vārdā, mēs arī sākam tām pievērst uzmanību, apzināties, iedziļināties, varam sarunāties, paplašināt savu izpratni. Skaidrāk apzinoties un nosaucot vārdā, mēs kopā varam sākt veidot nākotni, kādu to gribam – ar tām vērtībām, kas mums gan kā indivīdiem, gan kā sabiedrībai ir svarīgas –, lai satiekoties tik dažādiem, kādi mēs katrs esam, spētu kopā būt un augt.

Vērtības un vērtībās balstīti ieradumi ir viena no trim “bizes” daļām, kas kopā ar zināšanām un prasmē veido lietpratību skolēnos, jo jebkurā darbības jomā svarīgi ir ne vien tas, ko cilvēks zina un prot, bet arī apziņa par savu zināšanu un prasmju ētisku izmantošanu. Par vērtībām sarunājāmies *Skola2030* konferencē “Pasaule skolā – skola pasaulē” šā gada oktobrī Jelgavā. Vairāki raksti tapuši, balstoties uz konferencē dzirdēto un apskata vērtības skolā no dažādiem aspektiem. **Zane Oliņa**, *Skola2030* mācību satura ieviešanas vadītāja, ievadrakstā stāsta par to, kur un kā vērtības parādās pilnveidotajā mācību saturā. Par to, cik svarīgi ir apzināties, kā ikviena cilvēka attieksme un rīcība skolā pauž vērtības un kā tas atspoguļojas skolas kultūrā – **Solvīta Lazdiņa**, *Skola2030* mācību satura izstrādes vecākās ekspertes rakstā. Savukārt intervijā ar britu izglītības speciālistu **Nilu Hoksū** uzziniet par praktisku sistēmu, kā skolā īstenot vērtībās balstītu izglītību, kuras pamatā ir pozitīvas vispārcilvēciskās vērtības. Par Latvijas valsti kā vērtību mācību saturā un skolā – lasiet diskusijas aprakstā “**Mana Latvija**” – **pazīt, mīlēt, rūpēties**”. Par vērtību iedzīvināšanu praksē – šoreiz piedāvājam **Līvānu 1. vidusskolas** un **Rīgas PII “Viršu dārzs”** pieredzes stāstus. Pamatu sarunai un rosinājumu ieviest skaidrību par tikumiskās audzināšanas jēdzieniem (vērtības, tikumi, ieradumi, raksturs u.c.) savā rakstā sniedz **Manuels Fernandezs**, Latvijas Universitātes Pedagoģijas, mākslas un psiholoģijas fakultātes vadošais pētnieks.

Gada nogalē tika publicēti jaunie *OECD* skolēnu starptautiskā salīdzinošā pētījuma rezultāti – ko tie nozīmē – skaidro *Skola2030* vecākie eksperti **Sanīta Lazdiņa** un **Pāvels Pestovs**.

Noslēgumā, kā ierasts, atradīsiet informāciju par **Skola2030 aktualitātēm** un bērnu vienkli par izglītībā svarīgiem jautājumiem – šoreiz par tikumiem un cieņu stāsta **Rīgas Valda Zāliša sākumskolas 1.-3. klases skolēni**.

Lai mums izdodas sarunāties un vienoties par kopējām vērtībām – kā skolā, tā ģimenē un arī valstī!

Laimīgu Jauno – 2020. gadu!

Inese Leitāne,
Skola2030, Domāt.Darīt.Zināt. redaktore

Par tikumiskās audzināšanas jēdzienu izpratni

Pastāv neskaidra, nenoteikta izpratne par jēdzieniem, kas skar tikumisko audzināšanu. Reizēm dzirdēti tādi jautājumi kā: *vai vērtības un tikumi nav viens un tas pats? Kā tos atšķirt? Vai caurviju prasmes un tikumi iet kopā? Kā saistās ieradumi un vērtības?* Arī diskusijas sabiedriskajos medijos apliecina, ka Latvijā, līdzīgi kā arī citur pasaulē, nav vienotas izpratnes par šiem jēdzieniem. Taisnība, tos var saprast dažādi, un ir dažādas pieejas to skaidrošanā, nevis "pareiza" un "nepareiza" izpratne. Tomēr man šķiet svarīgi censties vienoties par šo jēdzienu konkrēto izpratni izglītības sistēmā, lai nerodas pārpratumi mūsu starpā un sarunās ar vecākiem un skolēniem un lai mēs visi varētu strādāt kā komanda bērnu labā.

Dr. paed. Manuels Fernandez (Manuel-Joaquín Fernández-González), Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes vadošais pētnieks, pēcdoktorants, foto: Evija Trifanova

Kā veidot vienotu izpratni? Manuprāt, pirmais solis ir izvēlēties konkrētu jēdzienu izpratnes virzienu, lai mēs runātu kopīgu valodu. Ir trīs galveni ētiskās rīcības modeļi, ko izmanto ar vērtību saistīto dilemmu risināšanai vai skaidrošanai: utilitārisma jeb seku ētika, pienākumu ētika un tikumu ētika. Katram modelim ir savi plusi un mīnusi, un mīnētos jēdzienus katrā modelī saprot dažādi. Tikumu ētikas atslēgas vārds ir "tikums", kamēr utilitārisma ētikas atslēgas vārds ir "labsajūtas maksimizēšana" un pienākumu ētikā – "pienākumi". Šajā rakstā es izklāstīšu izpratni, ko piedāvā **tikumū ētika** (*virtue ethics*). Šis raksts ir iecerēts kā aicinājums sarunai, kā perspektīva, no kādas varētu domāt par šiem gana kompleksajiem jautājumiem. Tālākie skaidrojumi doti, no tikumu ētikas perspektīvas raugoties.

Ir vairāki iemesli, kāpēc tieši tikumu ētikas izpratne man šķiet vispiemērotākā Latvijas situācijā: **pirmais** ir tas, ka gan *Skola2030* redzējumā, gan spēkā esošajos Latvijas likumos, Latvijas Satversmē un starptautiskajās konvencijās izmanto vērtību un tikumu valodu, kas atbilst tikumu ētikai. **Otrais** – tikumu ētika ir cilvēkā centrēta un tādējādi piemērotāka bērnu centrētā izglītībā atšķirībā no "pienākumu ētikas" un no "utilitārisma ētikas", kas skatās drīzāk uz noteikumu ievērošanu un uz izdevīguma apsvēršanu. Un **trešais** – tikumu ētikas pieeja ir cieši saistīta ar vairākiem izglītības psiholoģijas strāvotajiem un metodiskajiem paņēmieniem (piemēram, pozitīvā psiholoģija, sociāli emocionālā audzināšana, atbalsts pozitīvai uzvedībai), un tajā tiek uzsvērti divi svarīgi aspekti: 1) personības attīstīšanas ētiskais aspekts, t. i., izpratne par labo un sliktu un personisko atbildību savas sirdsapziņas audzināšanā; 2) starppersonu attiecību svarīgums,

jo tikumu ētikā sociālo attiecību komponente ir būtiska.

Lai veicinātu sarunu, piedāvāšu šo jēdzienu skaidrošanu no tikumu ētikas perspektīvas kā pamatu diskusijai. Sākumā formulēšu manis izveidotas īsas, konspektīvas definīcijas, kas varētu kalpot kā "jēdzienu miglas lukturi". Pēc tam iedziļināšos tajās definīcijās ar īsu jautājumu palīdzību, visbeidzot, runāšu par biežāk sastopamajiem pārpratumiem.

1. GALVENO JĒDZIENU ĪSAS DEFINĪCIJAS NO TIKUMU ĒTIKAS POZĪCIJAS

Vērtības (*values*): priekšstats, zināšanu kopums par priekšmetu / parādību pozitīvajām īpašībām, kas ir nozīmīgas cilvēkam vai kopienai. **Morālās vērtības** (*moral values*): zināšanu kopums, kas attiecas uz izpratni par ētiski pieņemamo vai noraidāmo, par labo un slikto.

"Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība" minētās vērtības: dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darbs, daba, kultūra, latviešu valoda un Latvijas valsts. (<https://m.likumi.lv/doc.php?id=283735>)

Ieradumi (*habits*): brīvi un apzināti attīstīts un ar laiku nostiprināts izjušanas, domāšanas un rīcības veids, kas var izpausties jebkurā, arī nezināmā, situācijā. **Morālais ieradums** (*moral habit*): ieradums, kas atbilst morālajām vērtībām un palīdz tās īstenot dzīvē. Sinonīms: tikums.

Tikums (*virtue*): labs morālais ieradums, kas balstās apgūtās un sev pieņemtās morālajās vērtībās, mudina cilvēku brīvi, dabiski un stingri iestāties par morālo labumu un to īstenot jebkurā, arī nezināmā, situācijā, iegūstot prieku, tā darot.

"Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība" minētie tikumi: atbildība, cēlība, drosmē, godīgums, gudrība, laipnība, līdzcietība, mērenība, savaldība, solidaritāte, taisnīgums un toleranču. (<https://m.likumi.lv/doc.php?id=283735>)

Temperaments (*temperament*): noturīgs iedzimto vai agrīnā bērnībā veidoto personības individuālo īpašību kopums, kas spontāni izpaužas emocijās un reakcijās.

Raksturs (*character*): morāli vērtējamo personības iezīmju kopums, ko veido cilvēka morālie ieradumi (t. i., tas veidojas brīvi un apzināti visa mūža garumā).

Personība (*personality*): cilvēka īpašību kopums, t. sk. temperamenta un rakstura īpašības, kam raksturīga aktīva, apzināta attieksme pret pasauli un pret citiem.

2. JAUTĀJUMI JĒDZIENU ATŠĶIRŠANAI

Šajā sadaļā iedziļināšos šo jēdzienu izpratnē tikumu ētikas perspektīvā. Sadaļu iesaku izlasīt tā: sākumā lasīt

tikai jautājumu, tad mēģināt atbildēt uz to savā prātā (*kā es saprotu šo abu jēdzienu atšķirības būtību?*) un tad izlasīt paskaidrojumu, kritiski salīdzinot ar savu izpratni.

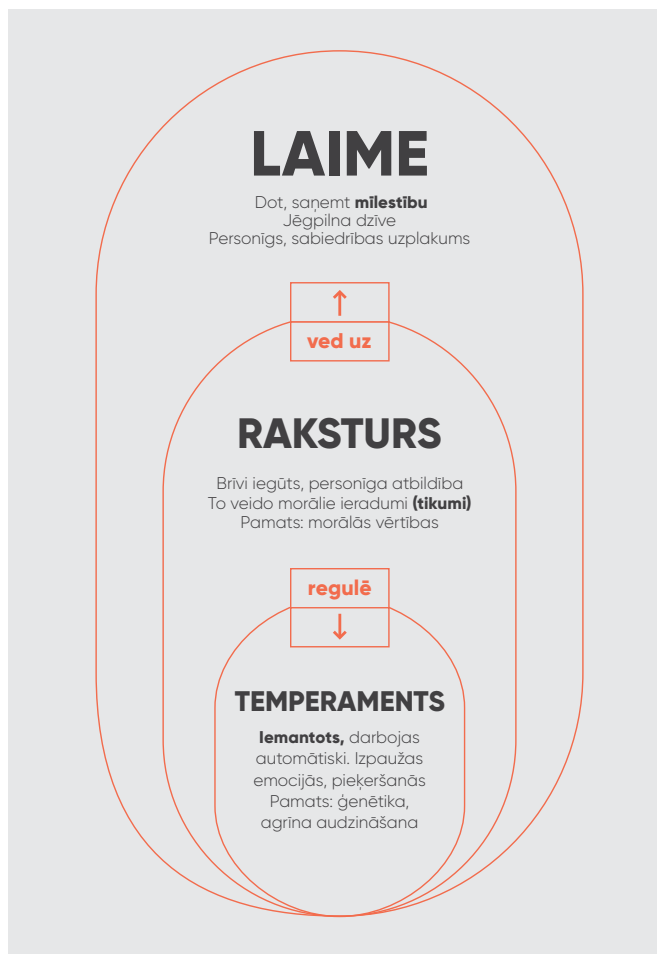
Ar ko atšķiras vērtības no tikumiem? 1) Vērtības ir priekšstati, kas norāda uz (morāli) ideālo, bet tikumi ir morālie ieradumi, kas lietojami praksē. 2) Vērtības var būt kopējas (piemēram, skolas vai valsts vērtības), bet katram cilvēkam piemīt savī personiskie, paša izveidoti tikumi. 3) Tikumiem ir tieša morāla nozīme: tie ir ieradumi, kas balstās morālajās vērtībās, turpretī dažām vērtībām ir tieša morālā nozīme (cieņa, devība), bet citām nav, kā, piemēram, estētiskas vērtības, kultūras vērtības vai ģimenes vērtības. Tomēr morālās vērtības visdziļāk raksturo cilvēka personību. Morālās vērtības un tikumi ir savstarpēji saistīti: morālās vērtības ir kā kompass, kas vada cilvēku morālo ieradumu jeb tikumu iegūšanas procesā. Morālās vērtības dod cilvēkam motivāciju pārvarēt šķēršļus stabilo morālo ieradumu iegūšanai.

Ar ko atšķiras ieradumi no automātismiem? 1) Ieradumi paaugstina cilvēka brīvību, un to lietošanas laikā cilvēka apziņa un emocijas ir aktīvas (piemēram, kā mūziķis, kas koncertējot izmanto iegūtos mākslinieciskos ieradumus), bet automātisku rīcību cilvēks nekontrolē tik labi, tad cilvēks var darboties neapzināti un bez emocijām (kā robots). 2) Automātiskās uzvedības īpašības: apzinātības trūkums, maz kontroles, emocionālās piesaistes trūkums; ieradumos balstītās uzvedības īpašības: spontānums, stabilitāte, precizitāte (veiklība), vieglums un prieks tās izpildē, pat ja tas prasa piepūli. Ieradumi veido it kā cilvēka otro dabu, tie pilnveido pašu cilvēku.

Ar ko atšķiras ieradumi no tikumiem? 1) Abas kopas nav vienādas. Tikumi ir *morālie* ieradumi, tie saistās ar morālajām vērtībām, bet pastāv arī ieradumi, kuriem pēc būtības nav morālās nozīmes (piemēram, ieradums slēpot vai dzert tēju vakaros). 2) Tikumi veido cilvēka raksturu, kas ir cilvēka personības kodols. Citi ieradumi neapzīmogo personību tik dziļā līmenī kā morālie ieradumi.

Ar ko atšķiras raksturs no personības? Personības jēdziens ir plašāks. Raksturs ir personības daļa, ko paši veidojam ar savām izvēlēm un rīcību un kas ir morāli vērtējama. Labu raksturu veido tikumi. Cilvēka personība ietver gan rakstura, gan temperamenta īpašības.

Ar ko atšķiras temperaments no rakstura? 1) Temperamentu mantojam, bet raksturu veidojam paši. Mēs neizvēlamies savu temperamentu, bet veidojam savu raksturu ar savām izvēlēm un rīcību. Mēs esam atbildīgi par savu rakstura veidošanos, bet ne par savu temperamentu. 2) Temperaments pēc būtības ir fiksēts agrīnā bērnībā, bet raksturu katrs cilvēks ar līdzcilvēku palīdzību var pilnveidot visu mūžu. 3) Temperaments un ar to saistītās

emocijas tiecas izpausties spontāni jebkādā situācijā, bet ar savu raksturu varam regulēt temperamentu (reizēm veicinot temperamenta izpausmes, reizēm tās savaldot atkarībā no situācijas).

Ar ko atšķiras caurviju prasmes no tikumiem? 1) Caurviju prasmes attiecas uz visiem cilvēka darbības virzieniem, bet tikumi – uz cilvēka morālo dzīvi un iekšējo kvalitāti. 2) Tikumi vienmēr saistās ar morālām vērtībām, bet ne visām caurviju prasmēm pēc būtības ir tiešas morālas nozīmes (piemēram, jebkuram teroristam vai narkodīleram var piemist tādas caurviju prasmes kā, piemēram, problēmu risināšana, uzņēmējspēja vai digitālās prasmes). Caurviju prasmes un tikumi ir savstarpēji saistīti. Tikumi var sekmēt caurviju prasmju iegūšanu (piemēram, godīgums un pieklājība sekmē sadarbības prasmju iegūšanu); savukārt, attīstot caurviju prasmes, tikumi var arī attīstīties, jo bieži caurviju prasmēs ir ietvertas arī morālās vērtības (piemēram, pilsoniskā līdzdalība var sekmēt taisnīguma, atbildības un citādības pieņemšanas tikumus).

Ar ko atšķiras rakstura audzināšana no tikumiskās audzināšanas? Pēc būtības tas ir viens un tas pats. Atšķiras tikai perspektīva: vārdu salikumā “tikumiskā audzināšana” (*virtue education*) tiek uzsvērti tikumi, kas jāattīsta,

bet vārdu salikumā “rakstura audzināšana” (*character education*) tiek uzsvērts raksturs kopumā, kas veidojas no šiem tikumiem.

Ar ko atšķiras vērtību izglītība no tikumiskās audzināšanas? 1) Ir vērtības, kas tieši nesaistās ar morālo dzīvi (piemēram, estētiskās vai sporta vērtības), un no šāda skatpunkta vērtību izglītība (*values education*) ir plašāka, tā neaprobežojas morālo vērtību jomā. 2) Morālo vērtību izglītībā tiek uzsvērtas zināšanas par vērtībām, vērtību valodas izskaidrošana un savas vērtību sistēmas izziņāšana; savukārt, strikti runājot, tikumiskajā audzināšanā uzsvērtā morālo ieradumu jeb tikumu iegūšana un nostiprināšana un savas darbības izvērtēšana, t. i., sirdsapziņas audzināšana. Tomēr abas ir nesaraujami saistītas, jo tikumi balstās morālajās vērtībās. Vērtību izglītība ir priekšnosacījums tikumiskajai audzināšanai. No šī viedokļa var uzskatīt, ka morālo vērtību izglītība ir daļa no tikumiskās audzināšanas plašajā nozīmē.

Ar ko atšķiras emocionālā audzināšana no tikumiskās audzināšanas? Tikumiskā audzināšana (plašajā nozīmē) ietver morālo emociju audzināšanu un citus aspektus (piemēram, morālo vērtību izglītība, zināšanas par tikumu veidošanās procesu, morālo uztveri, morālo ieradumu veidošanos, sirdsapziņas audzināšanu). No otras puses, ir daudz emociju, kas tieši nesaistās ar morālo dzīvi (piemēram, estētiskajā jomā vai sporta jomā), un no šāda skatpunkta emocionālā audzināšana ir plašāka par tikumisko audzināšanu. Abas ir savstarpēji saistītas.

3. BIEŽI ATRODAMI PĀRPRATUMI

Šajā sadaļā minēšu dažus bieži sastopamos “miglas ražotājus” jeb pārpratumus par šiem jēdzieniem. Visbiežāk tiek jauktas vērtības ar tikumiem, jo bieži vien ar vienu un to pašu vārdu var apzīmēt gan vērtību, gan tikumu atkarībā no konteksta. Piemēram, “godīgums” ir gan morāla vērtība, uz kuru tiek ties (piemēram, “godīgums man ir svarīga vērtība”), gan tikums, kas piemīt konkrētam (godīgam) cilvēkam.

Bieži jauc arī ieradumus un tikumus (vēl viens “miglas ražotājs”), jo ar vienu un to pašu vārdu var apzīmēt gan morāli neitrālu ieradumu, gan attiecīgo tikumu: piemēram, ar vārdu “drosmē” var apzīmēt gan vienkāršu ieradumu (spēju uzņemt riskus, kas var piemist arī ļaunam cilvēkam), gan tikumu, ja drosmes iemeslam ir morāla vērtība, piemēram, kad ugunsdzēsējs riskē ar savu dzīvību citu cilvēku labā. Cits piemērs: tā saucamie darba tikumi (piemēram, centība, kārtība, čaklums), strikti runājot, ir īsti tikumi tikai tad, ja tiem piemīt morāla vērtība, piemēram, kad cilvēks strādā citu cilvēku (ģimenes vai sabiedrības) labā, proti, tā ir mīlestības izpausme. Bet, ja centība

vai čaklums tiek lietoti godkārības vai pašapmierinātības nolūkos vai ar jaunu mērķi (piemēram, kaitēt citiem), tad tās īpašības zaudē savu morālo vērtību un tās jādēvē par darba ieradumiem, nevis darba tikumiem.

Cits "miglas ražotājs" ir fakts, ka ikdienā dažiem jēdzieniem tiek piešķirta cita nozīme nekā tikumu ētikas valodā. Piemēram, vārdam "ieradums" tikumu ētikā ir iepriekš minētā precīzā nozīme, bet ikdienas valodā tas varētu apzīmēt arī vienkāršu paradumu vai tradīciju, kas pati par sevi neveido kādu cilvēka personības stabilitu īpašību. Reizēm arī šos jēdzienus izprot šauri: piemēram, daži saista jēdzienu "tikumība" vienīgi ar mērenības tikumu tikai un vienīgi attiecībā uz seksualitāti. Citiem tikumiskās sievietes tēls saistās ar sievieti, kas sēž stūrī, ada un nerunā pretī. Šādi sašaurinājumi ir tikumu ētikas izpratnes antipodi: **tikums ir plašs jēdziens, kas attiecas uz visiem morālās dzīves aspektiem un palīdz personībai uzplaukt vispusīgi.** Cits sašaurināšanas piemērs ir jēdziena "raksturs" izmantošana, lai apzīmētu tikai disciplīnu vai stingrību pret sevi, nevis cilvēka iegūtos tikumus kopumā; arī vārdu "temperaments" reizēm šauri saprot tikai kā dedzīgumu vai vitalitāti, nevis lai apzīmētu visas iedzimtās vai agrīnajā bērnībā iegūtās personības īpašības.

Tāpēc, izmantojot vienu vai otru vārdu izglītības sistēmā, jāapsver tā izmantošanas konteksts, lai zinātu, vai runa ir par vērtību, tikumu, vienkāršu ieradumu vai ko citu.

4. KĀDĒĻ VAJAG ATTĪSTĪT TIKUMUS

Tālāk vēlējos izstāstīt par tikumu jeb morālo ieradumu attīstīšanas principiem. Bet pirms tam ir svarīgi jautāt sev: kāpēc attīstīt tikumus vispār? Aristoteļa ētikā tikumi ir *līdzekļi*, lai sasniegtu dzīves mērķi, ko viņš skaidri formulē: laime. Tieši laimes izskaidrošanai viņš velta savas ētikas pirmo grāmatu. Te nav vietas, lai izskaidrotu Aristoteļa laimes jēdzienu, bet īsi piedāvāšu savu redzējumu par laimi. 1) Cilvēkam vajag mīlestību, lai būtu laimīgs; personība uzplaukst, dodot mīlestību citiem un saņemot un pieņemot mīlestību no citiem. 2) Cilvēkam arī vajag jēgpilnu dzīvi, lai būtu laimīgs ilglaicīgi. Vadīties pēc jēgpilnām vērtībām ir it kā lietot labu, līdzsvarotu ēdienu dvēselei, kamēr ātras baudas vai godkāres meklēšana – barot dvēseli ar neveselīgiem ēdieniem. Citi dzīves aspekti (veselība, labklājība) arī ir nozīmīgi priekšnosacījumi laimei, bet, manuprāt, būtiskākie ir šie divi.

Shēma ilustrē manu galveno ideju par šiem jēdzieniem – tikumi ir it kā "mīlestības stratēģija": tie padara mīlestības izpausmes spontānākās, dabiskākas pat tad, kad tas prasa piepūli, un palīdz dzīvot ar jēgu, nepakļaujoties brīža ierosinājumam. Piemēram, impulsīvs tēvs centīsies iegūt savaldības tikumu, lai nedarītu pāri savam mazulim

vai sievai, jo viņš viņus mīl. Nogurusi skolotāja centīsies tomēr dot skolēniem labāko no sevis, jo viņa tos mīl. Tikumi palīdz labāk mīlēt un dzīvot jēgpilnu dzīvi. Nebūtu jēgas censties iegūt tikumus, ja nebūtu, ko mīlēt.

Piemērs no vēstures var ilustrēt šo domu: Robērs Šūmanis, viens no Eiropas Savienības veidotājiem, pēc temperamenta bija melanholiķis, noslēgts cilvēks, bet pēc Otrā pasaules kara viņš jūta aicinājumu veidot jaunu sabiedrību, kurā cilvēki varētu dzīvot mierā un satiecībā. Lai šādi izpaustu savu mīlestību pret citiem, viņš ar savu raksturu (drosmi, centību) pārvarēja savu biklo temperamentu un kļuva par komunikablu personību, vienu no Eiropas vadošajiem politiķiem.

Ar jauniešiem jārunā par laimi un nesavtīgu mīlestību kā dzīves mērķi un tikai tad par tikumiem. Domājot par morālo audzināšanu, ir vērts sev uzdot jautājumu: **kādus laimes modeļus sabiedrība piedāvā jauniešiem? Kādus mērķus mēs paši piedāvājam skolēniem skolās?** *Skola2030* redzējums par skolēniem ir cēls, iedvesmojošs: tas nefokusējas uz "PISA – Programme for International Student Assessment – rezultātiem" vai "pozitīvo uzvedību", un tas ir apsveicams. Ir svarīgi parunāties ar jauniešiem par šo redzējumu, arī par viņu laimi un par to, kas uz to ved. Mana pieredze darbā ar jauniešiem ļauj teikt, ka tad, ja viņiem izvirza cēlu dzīves mērķi, ja viņos modina lielus ideālus, tad viņi paši labprāt iesaistās – labāk un vairāk nekā mēs varētu cerēt. Un tieši šī dinamika ir tā, kas rada vajadzību izkopt tikumus: priecīgu pastāvību, drosmīgu apdomību, nesavtīgu devību un atbildīgu savaldīšanos.

Šajā rakstā pietrūkst vietas izvērsti aplūkot, kā attīstās tikumi, ko var darīt skolā un klasē. Šeit minēšu tikai četrus svarīgus momentus. 1) Jāsāk ar tikumu kognitīvo un emocionālo pamatu, t. i., ar vērtību izglītību (*values education*): izskaidrot vērtību valodas jēdzienus, emocionāli iedvesmot vērtības skolēnos, piemēram, ar piemēriem no dzīves un literatūras. 2) Pēc tam jāveicina skolēnu personiska iesaistīšanās savā morālajā izaugsmē, jo katrs brīvi veido savas vērtības un tikumus. 3) Morālie ieradumi (jeb tikumi) veidojas darbībā un ar laiku: skolēni vislabāk apgūst tikumus, piedaloties kvalitatīvā mācību procesā. 4) Morālo ieradumu nostiprināšana skolēna identitātē prasa to personisko atpazīšanu un pieņemšanu (veltot laiku pārdomām sevis izvērtēšanai) un sociālo atzīšanu (skolēnu tikumu atpazīšanu viņu rīcībā un pozitīvas atgriezeniskās saites saņemšanu).

Labprāt saņemtu lasītāju komentārus par šīm idejām un turpinātu sarunu elektroniski vai klātienē sarunā! Mana e-pasta adrese: manuel.fernandezs@lu.lv. ☺

(Šis raksts tapis ERAF pēcdoktorantūras projekta ietvaros (Nr. 1.1.1.2/VIAA/1/16/071))

Skola2030 - atbalsts mācību pieejas maiņai

Valsts izglītības satura centra (VISC) īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" mērķis ir izstrādāt, aprobēt, pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai vecumā no 1,5 gada līdz 12. klasei, kā rezultātā skolēni gūtu dzīvei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

DOMĀT. DARĪT. ZINĀT.

www.skola2030.lv

©Valsts izglītības satura centrs | Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ